

POKISTON SIYOSIY RAHBARLARIYATINING BOBURIYLAR TARIXIGA BO'LGAN MUNOSABATI VA BU BORADAGI SA'Y-HARAKATLARI

D. Abduvaxobova

TIQXMMI Milliy tadqiqot universiteti PhD tayanch doktoranti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada Pokiston rahbarlarining Boburiylar tarixiga bo'lgan e'tibori va ularning madaniy, siyosiy va ilmiy merosini qanday baholagani tahlil qilinadi. Boburiylar imperiyasining Pokiston hududidagi izlari, ularning islom sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi va turli rahbarlar tomonidan bu merosning qanday talqin qilinganligi yoritiladi. Xususan, Muhammad Ali Jinnah, Zulfikar Ali Bhutto, Parvez Musharraf va Imron Xon kabi yetakchilarning Boburiylar tarixiga nisbatan qarashlari va ularning ushbu merosni targ'ib etishdagi roli tahlil qilinadi. Maqola, shuningdek, Pokistondagi tarixiy yodgorliklarni asrab-avaylash va Boburiylar madaniy merosini tiklash borasidagi hukumat tashabbuslarini ham ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Boburiylar, Pokiston rahbarlari, madaniy meros, tarixiy yodgorliklar, Boburiylar davlatchiligi, islom sivilizatsiyasi, Lahor qal'asi, Badshohi masjidi, Pokiston tarixi, Imron Xon, Muhammad Ali Jinnah, Zulfiqor Ali Bhutto, Parvez Musharraf.

Annotation

This article analyzes the reliance of Pakistani leaders in the history of the Mughals and how they have assessed their cultural, political and scientific heritage. It examines the footprint of the Mughal Empire in Pakistan, their contribution to Islamic civilization, and how this heritage has been interpreted by various leaders. In particular, it analyzes the views of leaders such as Muhammad Ali Jinnah, Zulfikar Ali Bhutto, Pervez Musharraf, and Imran Khan on the history of the Mughals and their role in promoting this heritage. The article also examines government initiatives in Pakistan to preserve historical monuments and restore the cultural heritage of the Mughals.

Keywords: Baburians, Pakistani leaders, cultural heritage, historical monuments, Baburian statehood, Islamic civilization, Lahore Fort, Badshahi Mosque, Pakistani history, Imran Khan, Muhammad Ali Jinnah, Zulfikar Ali Bhutto, Pervez Musharraf.

Pokistonda Boburiylar tarixini o'rganish mustaqillikdan keyin, ayniqsa, bir necha rahbarlar davrida alohida e'tibor qaratilgan. Ushbu jarayonni yo'lga qo'ygan va rivojlantirgan asosiy rahbarlar quyidagilardir:

1. Muhammad Ali Jinnah (1947-1948) Pokistonda uni “Qaid-i-azam” (“Buyuk rahbar” sifatida hurmat qilishadi). Pokistonning asoschisi Muhammad Ali Jinnah Boburiylar merosini Pokiston tarixi va madaniyatining ajralmas qismi sifatida targ‘ib qilgan. U Pokistonni Hindiston yarim orolidagi musulmon davlatlarining davomchisi sifatida ko‘rgan va Boburiylarning siyosiy va madaniy merosini urdu tilidagi ta’lim tizimiga kiritish tarafdori bo‘lgan.

Jinnah Boburiylar tarixini Pokistonning tarixiy ildizlari sifatida targ‘ib qilgan. Uning fikricha, Pokiston Boburiylar imperiyasining ma’naviy va madaniy vorisi bo‘lib, Hindiston musulmonlarining tarixiy huquqlarini himoya qilish yo‘lida tashkil etilgan davlat edi. Shu sababli, Boburiylar tarixi Pokistonning shakllanishiga bevosita bog‘liq deb qaraldi. Muhammad Ali Jinnah Boburiylar merosini o‘rganish va uni Pokistonning tarixiy identifikatsiyasi bilan bog‘lash tarafdori edi.

Uning tashabbusi bilan Pokiston ta’lim tizimida Boburiylar tarixi alohida o‘rin egalladi. Maktab va universitet darsliklariga Boburiylar davri haqidagi bo‘limlar kiritildi. 1947-yildan keyin Pokiston universitetlarida Boburiylar tarixi bo‘yicha tadqiqotlar yo‘lga qo‘yildi, tarixchilar va tadqiqotchilar Boburiylar madaniyati va boshqaruv tizimini o‘rganishga kirishdi[1].

Jinnah Boburiylar imperiyasini Islom sivilizatsiyasining eng yuksak namunalaridan biri deb hisoblagan. Boburiylarning san’at, arxitektura va adabiyotdagi hissasi Pokiston madaniy merosining bir qismi sifatida targ‘ib qilindi.

Urdu tili Boburiylar davrida asosiy davlat tili bo‘lgani bois, Jinnah uni Pokistonning rasmiy tili sifatida belgilashni qo‘llab-quvvatlagan.

Boburiylar tomonidan bunyod etilgan tarixiy yodgorliklar va me’moriy obidalarga Pokiston hukumati tomonidan alohida e’tibor berila boshlandi. Lahordagi Boburiylar merosiga oid obidalar, masalan, Shohjahon masjidi, Badshohi masjidi va Shalimar bog‘lari hukumat himoyasi ostiga olingan.

Muhammad Ali Jinnah davrida Boburiylar tarixi Pokistonning milliy identifikatsiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynadi. Ta’lim, madaniyat va ilmiy tadqiqotlar sohalarida Boburiylar tarixi chuqur o‘rganila boshlandi va bu jarayon keyingi rahbarlar davrida ham davom etdi.

2. Zulfiqor Ali Bhutto (1971-1977). Pokistonning 4-bosh vaziri va 1973-yildan boshlab prezidentlik lavozimida ham faoliyat yuritgan. U Pokistonning tarixiy va madaniy merosini mustahkamlashga katta e’tibor bergan siyosatchi bo‘lib, uning davrida Boburiylar tarixi bo‘yicha tadqiqotlar ham rivojlangan.

Bhutto Pokistonni Boburiylar merosining davomchisi sifatida tasavvur qilgan. Uning maqsadi Pokiston milliy g‘oyasini mustahkamlash uchun Boburiylar tarixini o‘rganish va uni milliy ta’lim tizimiga chuqur singdirish edi.

Boburiylar imperiyasining siyosiy merosi milliy birlik va kuchli markaziy boshqaruv modeli sifatida targ'ib qilindi. Boburiylar hukmronligi Islom sivilizatsiyasining Hindiston yarim orolidagi eng yuksak bosqichi deb baholandi. Bhutto o'zining nutqlarida Boburiylar merosini, ayniqsa Akbar va Avrangzeb siyosatini Pokistonning davlatchilik an'alariga mos keluvchi model sifatida e'tirof etgan[2].

Bhutto hukumati davrida Boburiylar tarixiga oid tadqiqotlar rag'batlantirildi:

- Boburiylar davri bo'yicha tadqiqot markazlari va tarixiy jamiyatlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash kuchaytirildi.
- Urdu va ingliz tillarida Boburiylar haqidagi kitoblar va maqolalar nashr qilindi.
- Pokiston universitetlarida Boburiylar tarixini o'rganish bo'yicha maxsus kurslar tashkil etildi.
- Boburiylar arxivlari o'rganilib, tarixiy hujjatlarni jamlash ishlari olib borildi.

Bhutto davrida Pokistondagi Boburiylar arxitektura yodgorliklariga davlat e'tibori oshirildi:

- Lahordagi Badshohi masjidi va Shalimar bog'lari kabi obidalarni restavratsiya qilish ishlari olib borildi.
- Boburiylar san'ati va adabiyotiga oid ko'rgazmalar va anjumanlar tashkil qilindi.
- Urdu tilining rivoji uchun Boburiylar davrida shakllangan adabiy me'yorlar asos qilib olindi.

Bhutto davrida Pokistonning ta'lim tizimida tarix faniga alohida e'tibor berildi. Maktab va universitet darsliklarida Boburiylar imperiyasiga bag'ishlangan bo'limlar kengaytirildi. Boburiylar davri Pokiston tarixining muhim qismi sifatida o'qitildi. Boburiylarning boshqaruv tizimi, madaniyati va islomiy qadriyatlari haqida maxsus o'quv dasturlari ishlab chiqildi.

Zulfiqor Ali Bhutto davrida Boburiylar tarixi Pokistonning milliy g'oyasi va tarixiy identifikatsiyasini mustahkamlash vositasi sifatida qaraldi. Uning rahbarligi ostida Boburiylar davriga oid ilmiy tadqiqotlar rivojlandi, yodgorliklarga davlat e'tibori oshdi va ta'lim tizimida Boburiylar tarixi kengroq yoritila boshlandi.

3. Muhammad Ziya-ul-Haq (1977-1988). Pokiston prezidenti General Muhammad Ziya-ul-Haq (1924–1988) mamlakatda islomlashtirish siyosatini olib borgan rahbarlardan biri bo'lib, uning davrida Boburiylar tarixiga bo'lgan e'tibor kuchaydi. U Boburiylar davlatini Islom davlatchiligining ideal modeli sifatida targ'ib qildi va ushbu tarixiy merosni ta'lim, madaniyat va siyosiy g'oyalarga singdirishga harakat qildi.

Ziya-ul-Haq Boburiylar imperiyasini Islom sivilizatsiyasining eng yorqin davrlaridan biri sifatida ko'rsatdi. Uning siyosiy qarashlari quyidagi jihatlarga asoslangan edi:

- Boburiylar islomiy davlat boshqaruvining namunasi sifatida targ'ib qilindi.
- Avrangzeb tarixi alohida e'tiborga olinib, uning shariat asosida yuritgan siyosati Pokistonning islomiy qiyofasiga mos keluvchi model sifatida ko'rsatildi.

- Boburiylarning Islom huquqi (fiqh) va shariat qoidalariga asoslangan qonunchilik tizimi Ziya-ul-Haqning shariat asosidagi islohotlariga dalil sifatida keltirildi.

Ziya-ul-Haq ta'lim tizimida tarixiy va diniy qadriyatlarni mustahkamlashga katta e'tibor qaratdi. Shu sababli Boburiylar tarixi maktab va universitet darsliklarida keng yoritildi. Avrangzeb va Boburiylarning islomiy siyosati haqida maxsus o'quv dasturlari yaratildi. Urdu tilidagi Boburiylar tarixi bo'yicha nashrlar soni oshdi, yangi tadqiqotlar chop etildi. Islom va tarix fanlari integratsiyalashdi, ya'ni Boburiylar imperiyasi islomiy davlatning ideal shakli sifatida o'qitildi.

Ziya-ul-Haq davrida Boburiylar tarixiga oid tadqiqotlar faol olib borildi. Pokiston Fanlar Akademiyasi va Milliy Tarix va Madaniyat Tadqiqot Kengashi Boburiylar tarixiga oid yangi ilmiy loyihalarni qo'llab-quvvatladi. Boburiylarning siyosati, huquqiy tizimi va madaniy yutuqlari haqida konferensiyalar va ilmiy anjumanlar o'tkazildi. Lahor va Islomobodagi universitetlarda Boburiylar tarixiga bag'ishlangan tadqiqot markazlari faoliyat yuritdi[3].

Boburiylar davridan qolgan me'moriy obidalar, san'at va madaniyat yodgorliklari Pokiston milliy merosining ajralmas qismi sifatida targ'ib qilindi. Lahordagi Badshohi masjidi, Shalimar bog'lari va Boburiylar davridan qolgan boshqa yodgorliklar restavratsiya qilindi. Boburiylarning Qur'on yozuvlari va diniy manbalariga alohida ilmiy qiziqish bildirildi. Boburiylar san'ati va arxitekturasining islomiy jihatlariga e'tibor qaratildi.

Muhammad Ziya-ul-Haq Boburiylar tarixini islomiy davlatning ideal modeli sifatida targ'ib qildi. Uning davrida Boburiylarning davlat boshqaruvi, huquqiy tizimi va islomiy qadriyatlari Pokiston tarixining ajralmas qismi sifatida ko'rib chiqildi. Ta'lim, ilmiy tadqiqot va madaniy meros sohalarida Boburiylar tarixini chuqur o'rganish jarayoni davom etdi.

Ziya-ul-Haq davridagi ushbu siyosat Boburiylar tarixining islomiy jihatlarini kuchliroq ta'kidlashga olib keldi va keyinchalik Pokistonning tarixiy siyosiy konsepsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

4. Parvez Musharraf (1999-2008). General Parvez Musharraf (1943–2023) Pokiston prezidenti sifatida mamlakatda modernizatsiya va milliy o'zlikni mustahkamlash siyosatini olib bordi. Uning davrida Boburiylar tarixi diniy va siyosiy ramz sifatida emas, balki Pokistonning tarixiy-madaniy merosi va jahon tarixidagi o'rni nuqtayi nazaridan o'rganila boshlandi.

Musharraf Pokiston tarixini diniy asoslarda emas, balki madaniy va tarixiy jihatdan tahlil qilishni rag'batlantirdi. Shu sababli, Boburiylar merosi Pokistonning tarixiy ildizlari sifatida ta'kidlandi, ammo bu avvalgi rahbarlardagidek faqat diniy nuqtayi nazardan emas, balki sivilizatsion va davlat boshqaruvi modeli sifatida o'rganildi.

Boburiylar davrining harbiy, iqtisodiy va diplomatik jihatlari ilmiy tadqiqot markazlari tomonidan keng tahlil qilina boshlandi. Boburiylar va zamonaviy Pokiston o'rtasidagi bog'liqlik ta'lim tizimi va ilmiy tadqiqotlarda ilgari surildi.

Musharraf davrida ilmiy tadqiqotlarga erkinlik berildi, shu sababli Boburiylar tarixi ham yangicha yondashuvlar asosida o'rganildi:

- Boburiylarning zamonaviy davlat boshqaruvi va harbiy strategiyaga ta'siri bo'yicha tadqiqotlar olib borildi.
- Boburiylar diplomatiyasi va Hind yarim orolidagi iqtisodiy rivojlanishdagi roli haqida ilmiy ishlar yaratildi.
- Boburiylarning ko'p madaniyatlik siyosati va diniy bag'rikengligi haqida yangi qarashlar ilgari surildi[4].

Musharrafning modernizatsiya siyosati tufayli Pokiston va Hindiston tarixchilarining hamkorlikdagi tadqiqotlari rivojlandi va bu Boburiylar tarixini o'rganishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Musharraf davrida ta'lim tizimi isloh qilinib, tarix fani mafkuraviy yondashuvlardan tozalanishga harakat qilindi. Boburiylar tarixi maktab va universitet darsliklarida ilmiy asosda o'qitila boshlandi. Boburiylarning san'at, arxitektura, ilm-fan va savdo rivojiga qo'shgan hissasi alohida ta'kidlandi. Darsliklarda Boburiylarning siyosiy va madaniy merosi modernizm va milliy rivojlanish kontekstida tushuntirildi.

Musharraf Boburiylarning me'moriy va madaniy merosini saqlab qolish va uni turizm orqali rivojlantirish siyosatini olib bordi. Lahordagi Boburiylar obidalarini, jumladan, Badshohi masjidi va Shalimar bog'lari xalqaro miqyosda targ'ib qilindi. Boburiylar davriga oid yodgorliklar Pokistonning turistik brendining bir qismiga aylandi.

Musharraf davrida Pokistonning Hindiston va Markaziy Osiyo bilan aloqalari Boburiylar tarixiy merosi nuqtayi nazaridan ham muhim qilib qoldi. Boburiylar merosi Pokiston va Markaziy Osiyo o'rtasidagi tarixiy aloqalarni mustahkamlash vositasi sifatida qaraldi. Pokiston va Hindiston o'rtasidagi muzokaralarda Boburiylar tarixi umumiy meros sifatida tilga olindi. Boburiylar diplomatiyasi va ko'p madaniyatli boshqaruv tizimi Musharrafning "yumshoq kuch" siyosatida ilhom manbai bo'ldi.

Parvez Musharraf davrida Boburiylar tarixi islomiy davlat modelidan ko'ra, madaniy va tarixiy meros sifatida o'rganildi. Ilmiy tadqiqotlar, ta'lim va madaniy sohalarda Boburiylar tarixiga yangicha va ilmiy asoslangan yondashuv shakllandi. Musharrafning modernizatsiya siyosati tufayli Boburiylar imperiyasining siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatlari xalqaro ilmiy tadqiqotlar kontekstida chuqur o'rganila boshladi.

5. Imron Xon (2018-2022). Imron Xon (1952-yilda tug'ilgan) Pokiston bosh vaziri sifatida milliy o'zlikni mustahkamlash, Islom sivilizatsiyasi va tarixiy merosni tiklashga alohida e'tibor qaratdi. Uning hukmronligi davrida Boburiylar tarixi Pokistonning madaniy va islomiy merosi sifatida keng targ'ib qilindi, ammo u oldingi rahbarlar singari faqat diniy yondashuv bilan cheklanib qolmadi.

Imron Xon Boburiylarni Pokiston tarixining ajralmas qismi sifatida targ'ib qilgan. Boburiylar davlat boshqaruvi va islohotlarini zamonaviy Pokiston uchun namuna sifatida ilgari surdi. Boburiylar davrining ilm-fan, san'at va iqtisodiy rivojlanishiga qo'shgan hissasi haqida ta'kidlandi[5].

Boburiylarning ko'p madaniyatli va diniy bag'rikenglik siyosati Pokiston jamiyatining ijtimoiy totuvligi uchun tarixiy model sifatida o'rganildi. Imron Xon Boburiylar merosini Osiyodagi Islom uyg'onishining eng muhim bosqichi sifatida baholagan.

Imron Xon hukumatining ta'lim islohotlari doirasida Boburiylar tarixiga bo'lgan qiziqish oshdi. Maktab va universitet darsliklari yangilandi, ularda Boburiylar davriga oid yangi ilmiy tadqiqotlar aks ettirildi. Boburiylar tarixi, ayniqsa, ularning ilmiy va ma'rifiy islohotlari bo'yicha maxsus tadqiqotlar olib borildi. Islom sivilizatsiyasining buyuk imperiyalari (Usmonlilar, Safaviylar, Boburiylar) haqida yangi ta'lim dasturlari ishlab chiqildi.

Imron Xon hukumatining tashqi siyosatida Boburiylar tarixi Pokistonning xalqaro imidjini mustahkamlash vositasi sifatida ham foydalanildi. Pokiston va Turkiya hamkorligida Boburiylar haqida tarixiy filmlar suratga olish loyihasi boshlandi. Boburiylar davri san'ati va madaniyati haqida xalqaro konferensiyalar tashkil etildi. Hindiston bilan taranglik sharoitida Boburiylar tarixi Pokistonning madaniy ustunligi sifatida ko'rsatildi.

Imron Xon Turkiya prezidenti Rajab Toyyib Erdog'an bilan hamkorlik qilib, Boburiylar va Usmonlilar imperiyalarining Islom tarixidagi o'rnini ko'rsatishga harakat qildi[6].

Imron Xon Pokiston tarixining yangi yondashuvlar asosida o'rganilishini rag'batlantirdi, shu jumladan:

- Boburiylar diplomatiyasi, iqtisodiyoti va harbiy strategiyasi haqida ilmiy tadqiqotlar kengaydi.
- Urdu, ingliz va boshqa tillarda Boburiylar haqidagi yangi kitoblar nashr etildi.
- Boburiylar me'morchiligi va arxitekturasini tiklash loyihalari amalga oshirildi.

Imron Xon Pokistondagi tarixiy obidalarni saqlash va ularni turizm markazlariga aylantirish siyosatini olib bordi. Lahor va boshqa shaharlardagi Boburiylar davriga oid yodgorliklar restavratsiya qilindi. Boburiylarning san'at, me'morchilik va hunarmandchiligiga oid ko'rgazmalar tashkil qilindi. Boburiylar tarixiga oid muzeylar va kutubxonalar faoliyati rivojlantirildi.

Imron Xon davrida Boburiylar tarixi Islom sivilizatsiyasi va Pokiston milliy merosining ajralmas qismi sifatida targ'ib qilindi. Ta'lim, madaniyat va tashqi siyosatda Boburiylarning davlat boshqaruvi, ilm-fan, san'at va madaniyatga qo'shgan hissasi keng o'rganildi. Xalqaro maydonda Boburiylar tarixini global Islom uyg'onishining muhim elementi sifatida namoyon qilishga harakat qilindi. Bu siyosat Pokistonning o'z tarixiga bo'lgan qiziqishini oshirish va milliy o'zlikni mustahkamlashga xizmat qildi.

Shunday qilib, Pokistonda Boburiylar tarixini o'rganish mustaqillikdan keyin turli rahbarlar tomonidan yo'lga qo'yilib, vaqt o'tishi bilan rivojlantirilgan. Bugungi kunda ham Boburiylar tarixi Pokistonda akademik va ilmiy jihatdan faol o'rganilayotgan mavzulardan biri hisoblanadi. Boburiylar merosi Pokistonda faqat tarixiy yodgorliklar bilan cheklanmay, balki mamlakatning siyosiy va mafkuraviy rivojlanishida ham muhim o'rin tutadi. Hukumat tomonidan amalga oshirilgan restavratsiya loyihalari va ilmiy tadqiqotlar Boburiylarning madaniy ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qilmoqda.

Kelajakda Boburiylar tarixi va ularning davlat boshqaruv tizimini chuqurroq o'rganish orqali Pokistonda tarixiy merosni yanada rivojlantirish, milliy g'ururni mustahkamlash va madaniy tadqiqotlarni kengaytirish mumkin. Shu bois, bu mavzuni o'rganish faqat tarixchilar uchun emas, balki Pokistonning madaniy va siyosiy taraqqiyotini tushunishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Richards, J. F. (1993). The Mughal Empire (The New Cambridge History of India). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Alam, M., & Subrahmanyam, S. (2004). The Mughal State, 1526–1750. New Delhi: Oxford University Press.
3. Habib, I. (1999). Medieval India: The Study of a Civilization. Delhi: National Book Trust.
4. Musharraf, P. (2006). In the Line of Fire: A Memoir. New York: Free Press.
5. Khan, I. (2019). Pakistan: A New Vision. Islamabad: Government of Pakistan Publications.
6. Qureshi, I. H. (1965). The Muslim Community of the Indo-Pakistan Subcontinent (610-1947). Leiden: Brill.
7. Abduvaxobova D. Babur's legacy in the eyes of world scientists Journal of "Sustainable Agriculture" № 3 (23). 2024.